

**Els senadors republicans catalans durant
la monarquia d'Alfons XIII (1903-1923)**

Isidre Molas

Universitat Autònoma de Barcelona

Institut de Ciències Polítiques i Socials
Adscrit a la Universitat Autònoma de Barcelona

WP núm. 249
Institut de Ciències Polítiques i Socials

Barcelona, 2006

L'Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS) és un consorci creat l'any 1988 per la Diputació de Barcelona i la Universitat Autònoma de Barcelona, institució aquesta última a la qual hi és adscrit a efectes acadèmics.

"Working Papers" és una de les col·leccions que edita l'ICPS, previ informe del corresponent Comitè de Lectura, especialitzada en la publicació –en la llengua original de l'autor– de treballs en elaboració d'investigacions socials, amb l'objectiu de facilitar-ne la discussió científica.

La seva inclusió en aquesta col·lecció no limita llur posterior publicació per l'autor, el qual manté en tot moment la integritat dels seus drets.

Aquest treball no pot ésser reproduït sense el permís de l'autor.

Edició: Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS)
Mallorca, 244, pral. 08008 Barcelona (Espanya)
<http://www.icps.cat>

© Isidre Molas

Disseny: Toni Viaplana

Impressió: a.bís

Travessera de les Corts, 251, entr. 4a. 08014 Barcelona

ISSN: 1133-8962

DL: B-39.405-06

Durant el primer quart del segle XX, la presència de republicans en el Senat fou sempre escassa, per no dir que només simbòlica. En el període comprès entre 1903 i 1923 hem comptabilitzat en el conjunt d'Espanya 31 actes de republicans, que serien 26 si no hi comptem les dels reformistes. El període en què obtingueren més senadors fou el de les Corts de 1907: vuit en total. El pes de Catalunya en aquestes xifres va ser en proporció molt alt: els republicans hi assoliren 16 actes; i el 1907 foren cinc els senadors republicans que hi resultaren elegits. Catalunya era en efecte el baluard més potent del republicanisme a Espanya¹.

Raons d'ideologia i de classe social feien molt improbable, i gairebé impossibilitaven, que els republicans arribessin a ser senadors per dret propi, vitalicis, eclesiàstics o, fins i tot, que fossin elegits per les Acadèmies. Llurs aspiracions quedaven, doncs, limitades gairebé a la part del Senat que procedia de les Societats Econòmiques d'Amics del País o de les eleccions provincials. Però fins i tot en aquestes resultava difícil que poguessin competir, degut a que el cens electoral que elegia en primer grau els compromissaris era una combinació de majors contribuents i de regidors. Els compromissaris així elegits s'afegien als diputats provincials i tots junts procedien a l'elecció definitiva. El sistema de representació establert, plurinominal i majoritari amb un vot que podia contenir tants noms com llocs a cobrir, feia encara menys viable el desig de competir, o com a mínim frenava tots aquells que no disposessin d'un ampli control en una gran part del territori de la província, de què no sempre els republicans disposaven.

Com que els possibles electors republicans tenien poca entrada en el cens per a les eleccions al Senat perquè els majors contribuents no els eren massa addictes, els polítics d'aquesta tendència tendien a concentrar més aviat els esforços en les eleccions a diputats al Congrés, en les circumscripcions i en alguns districtes. I, a més a més, com que no es realitzaven a través del sufragi universal, llur ideari democràtic els

confirmava en la tendència a impugnar-ne l'interès. De tota manera, quan disposaven alhora de força local i de capacitat de pacte tenien alguna possibilitat, i tractaven d'aprofitar-la. Així, a través de les eleccions provincials o de les Societats Econòmiques d'Amics del País, alguns republicans arribaren a incorporar-se com a senadors en la Cambra Alta.

Durant el segle XIX el moviment republicà havia de confiar que un ajut dels liberals fes possible que algun d'ells, preferentment un possibilista, pogués accedir al Senat; una via que més aviat facilità la transició suau del republicanisme moderat al partit sagastí, com es posà de manifest quan el partit demòcrata possibilista quedà dissolt. En el segle XX aquestes condicions només es modificaren lleugerament. En general, els controls del sistema polític sobre l'accés a la Cambra Alta fou sempre un factor que dissuadí els republicans d'intentar una participació generalitzada en les eleccions al Senat. Tot i així en aquells indrets on, com a Catalunya, tenien una implantació en municipis mitjans i una presència en les Diputacions provincials, ho intentaren, encara que només fos per tal de fer valer llurs vots i facilitar possibles aliances en el nivell municipal o adoptar decisions en les Diputacions.

Els senadors republicans

En aquest escrit ens referirem als senadors elegits a Catalunya i, per tant, no tractarem d'aquells senadors republicans nascuts o residents a Catalunya que foren elegits en d'altres circumscripcions, com és el cas de Joan Sol i Ortega², elegit senador per Guadalajara el 1907 com a resultat de l'encasellat i de les combinacions de Romanones que responien, d'altra banda, a les bones relacions d'aquest amb el republicà Calixto Rodríguez García, diputat per Molina, i que ja havien permès l'elecció al Senat en 1899 i 1901 de José Fernando González.

Senadors republicans elegits a Espanya (1903-1923)

	03	05	07	10	14	16	18	19	20	23	Total
Republicans	2	2	7	4	3	1	2	1	1	3	26
Reformistes					3	2			2	8	15

Senadors republicans elegits a Catalunya (1903-1923)

	03	05	07	10	14	16	18	19	21	23	Total
Republicans	1	1	5	2	2	0	1	1	1	2	16
Reformistes					1				1	1	3

En les eleccions de diputats els republicans estaven fermament arrelats en alguns districtes de Catalunya, com Figueres, La Bisbal, Sabadell, Vilafranca del Penedès, El Vendrell, Tortosa, Gandesa i Balaguer, on acostumaven a aconseguir l'acta, i en les circumscripcions de Barcelona i de Tarragona-Reus-Falset, on sempre obtenien diputats, sigui per majories o per minories. Catalunya era la part d'Espanya on el moviment republicà tenia una implantació més estesa i més estable. S'entén així el fet que la majoria dels senadors republicans resultessin elegits a les províncies catalanes.

El nombre dels diputats republicans elegits a Catalunya durant el primer quart del segle XX fou sempre proporcionalment més alt que en la resta d'Espanya (excepte en l'enclau reformista d'Astúries), fins i tot en 1907 fou superior en números absoluts; en 1910 fou igual en nombre de diputats, per bé que inferior en el d'actes, per raó d'actes dobles assolides. De tota manera, la determinació del número exacte de diputats republicans resulta imprecisa, tant per la relativa indeterminació ideològica com per l'existència de diputats d'origen republicà més o menys afavorits per l'encasellat que seguien essent elegits en tant que independents (per exemple, Miguel Moya Ojanguren o Augusto Barcia).

Diputats republicans a Espanya (1903-1923)

	03	05	07	10	14	16	18	19	20	23
Reformistes					12	13	10	7	9	18
Republicans	37	30	34	37	21	20	17	19	17	16
Socialistes				1	1	1	6	6	4	7
Total	37	30	34	38	34	34	33	32	30	41

En 1910 J. Sol i Ortega i Melquíades Álvarez aconseguiren cinc actes, però renunciaren a les de Barcelona, Tenerife i Gijón. En eleccions parcials aconseguiren sis diputats més en les Corts de 1907 i els reformistes un més en les de 1914.

Diputats republicans a Catalunya (1903-1923)

	03	05	07	10	14	16	18	19	20	23
Reformistes					4	2	2	2	1	2
Republicans	14	11	18	19	10	9	9	11	9	8
Socialistes							1			
Total	14	11	18	19	14	11	12	12	10	10

En les Corts de 1907 els republicans obtingueren cinc actes més en eleccions parcials. He inclòs Macià com a republicà a partir de 1914, tal com feien els mateixos republicans.

D'altra banda cal remarcar que la definició en tant que republicans no implicava que formessin una única minoria parlamentària. Durant les Corts de 1910 els republicans formaren dues minories: la de la conjunció republicano-socialista i la dels republicans nacionalistes; però el 20 de desembre del mateix any els radicals se'n separaren i en el seu lloc s'hi incorporaren els nacionalistes catalans. Més tard, encara, es formarà la minoria reformista, després de la seva fundació en 1912. Les tres minories es reduïren a dues quan els radicals s'incorporaren a la minoria republicana el 1916, però el 1918 els socialistes se'n despregueren.

El 1901, amb l'entrada del nou segle, a més a més de l'esmentat José Fernando González, els republicans van obtenir un segon senador: Rafael María de Labra, elegit per la Societat Econòmica d'Amics del País de León, el qual va mantenir la representació d'una manera ininterrompuda fins a la seva mort en 1918, de tal manera que es convertí en el senador republicà per antonomàsia i, segons tots els indicis, actuà fins al final com el portaveu de la minoria republicana³. De fet ell i el senador per Tarragona Agustí Sardà i Llaveria, mentre visqué, foren els pilars republicans en el Senat, fins al punt que a partir de la desaparició de Labra llur presència fou gairebé nul·la en la Cambra Alta: ni Mallol ni Pich no hi tingueren cap paper.

El primer senador republicà d'una província catalana fou Agustí Sardà Llaveria, elegit per Tarragona en 1903, que s'afegí a Labra i que com ell mantingué també l'acta d'una manera continuada fins a la seva mort en 1913. Aquest sol fet és ja un indicatiu que allí hi havia unes estables xarxes locals republicanes, en especial en les zones de Reus, Tarragona i el Vendrell, que més tard s'estendrien a les terres de l'Ebre. Des del punt de

vista de la seva representació al Senat, Tarragona es convertí en la província més republicana de tot Espanya: des del 1903 fins el 1923 comptà sempre amb un senador republicà (excepte en les Corts de 1916). Els republicans disposaven a la Diputació de Tarragona d'una força notable que es corresponia amb el govern continuat de molts municipis, un fet que els permetia de mobilitzar un nombre apreciable de compromissaris; però, sobretot, i potser per aquest mateix fet, gaudien també d'un ampli marge per al pacte amb els partits dinàstics, en especial amb els liberals, un marge que era molt més gran del que disposaven els republicans en d'altres indrets⁴.

En l'extrem oposat es troba Barcelona. Malgrat la força electoral de què disposaven en la capital i en algunes de les principals ciutats de la província, mai no hi presentaren batalla. A Girona, en canvi, els republicans es mobilitzaren en les eleccions al Senat a partir de 1903 i llurs votacions van oscil·lar entre un 13% i un 31%, per bé que sempre quedaren situats al marge dels pactes guanyadors. A Lleida, finalment, la tendència fou sempre la recerca d'acords, encara que en pitjors condicions que a Tarragona: en 1916, l'any en què els liberals els excloueren de qualsevol acord tant a Tarragona com a Lleida, Mir i Miró hi obtingué 86 vots, és a dir un 25,4% dels vots emesos, per bé que es presentava incorporat en una coalició alternativa.

La força evidenciada pels republicans catalans, tot i actuar sota un sistema electoral i un cens desfavorables, no era gens menyspreable; però, pel que fa als nombre d'electes, els resultats depenien de l'estratègia electoral del Govern, de la capacitat de mobilització i d'encaix promoguts pel governador civil i el president de la Diputació, del grau de fragmentació política existent en la zona i de la necessitat o la tendència tradicional als pactes en d'altres espais de la vida política, en especial la Diputació.

Les 16 actes assolides pels republicans catalans en el Senat espanyol durant el segle XX es distribuïren per províncies de la manera següent: Tarragona 10; Lleida 3; Barcelona 2; i Girona 1. En la resta d'Espanya la distribució fou la següent: Guadalajara 2 (José Fernando González, 1901; Joan Sol Ortega 1907) i Logroño 1 (Mauricio Ulargui Jiménez 1910).

Rafael María de Labra va ser senador per la Societat Econòmica de León en vuit ocasions entre 1901 i 1918, tal com he esmentat abans, i Pedro Gómez Chaix resultà elegit en 1923 per la Societat Econòmica de Sevilla. És a dir, només aconseguiren 12 actes.

Hem de fer notar que allà on l'opinió republicana tenia més pes, com les ciutats de Barcelona, Madrid o València, on en diverses ocasions havien triomfat i que en tot cas elegien sempre diputats d'aquesta tendència, no es troben entre les províncies on els republicans aconseguien senadors. Tal com hem esmentat, cal atribuir el fet a que l'elecció exigia de tenir una presència local estesa en la província i una certa proximitat amb els liberals (o a amb algú altre), que fes possible el pacte d'integració en un tiquet majoritari, encasellat o no. Per tant, en analitzar les actes del Senat aconseguides pels republicans a Espanya, cal valorar el pes de les 16 actes de Catalunya (i les 10 de Tarragona) com l'expressió d'un arrelament territorial significatiu, car reposaven en una organització àmplia i en una capacitat efectiva d'inserció en el joc polític.

Els senadors reformistes

La dreta republicana, o per dir-ho en paraules més ajustades al vocabulari de l'època, els republicans governamentals, com és sabut, acabaren per separar-se del tronc comú en la segona dècada del segle XX per tal d'organitzar-se en el Partit Republicà Reformista⁵. Les seves relacions amb el Partit Liberal tendiren a reproduir les que abans havien tingut els seguidors de Castelar: els reformistes s'abocaren a un procés d'apropament als liberals semblant al que havien viscut els antics possibilistes, en un marc presidit ara per la descomposició orgànica i l'immobilisme dels altres sectors del republicanisme.

En el període anterior a 1923 el reformisme va obtenir a Espanya set actes i sis senadors, dos dels quals a Lleida, amb tres actes: Emili Junoy en 1914, que el 1916 es passà als liberals, i Josep Llari en 1921 (acta que repetí en 1923). Tots dos anaven dins de tiquets liberals basats en la força dels germans Emili i Daniel Riu, els caps liberals del nord de la província, amb qui Llari estava emparentat. Les altres cinc els obtingué en

la resta d'Espanya: tres a Astúries (Antonio Landeta Ezcurdia, 1914 i 1916; Adolfo González Posada y Biesca, 1921); un a Castelló (Tomás Romero Martín, 1914) i un a les Balears (Jeroni Pou Magraner, 1916). En 1923, ja formant part del Govern, n'obtingué vuit⁶. En total, doncs, els reformistes aconseguiren quinze actes distribuïdes entre dotze senadors.

En tot cas, els republicans espanyols, dividits en fraccions múltiples, no disposaven d'un nord clar i eren, per tant, políticament dèbils, extrem que no facilitava l'obtenció d'una representació àmplia en el Senat. El moviment vivia esquinçat entre governamentals i radicals, i la Unió Republicana es mostrà incapaç de generar una renovació d'idees, de programa i de persones, tot i que l'èxit momentani que havia aconseguit el 1907 amb la Solidaritat Catalana semblava indicar un canvi de tendència. Però ni la Conjunció republicano-socialista, ni l'Aliança d'esquerres no van significar un canvi de mentalitat ni una renovació de propostes que pogués atorgar-los la direcció dels sentiments reformadors existents en amplis sectors.

El republicanisme vivia "*un proceso de agotamiento*", que Acosta interpreta que apuntava "*en la dirección de la política del liberalismo dinástico hacia el republicanismo como posible vía de regeneración del liberalismo y del propio sistema político. Nos consta por ejemplo que en 1910 Canalejas incluye a algún republicano en la candidatura ministerial [es refereix a l'acta senatorial de Logroño] en pago a la colaboración de éstos en la lucha para el Congreso. La recuperación republicana en 1923 con el también Gabinete demócrata García Prieto corrobora la idea de la relación entre liberalismo democrático y republicanismo*"⁷. L'observació en termes generals és justa. A Catalunya, hem pogut comprovar l'existència d'un degoteig de destacats republicans catalans vers el partit liberal en el primer quart del segle XX (per exemple Emili Junoy, Manuel Rius i Rius i Joaquim Salvatella hi ingressarien el 1916), en part degut a l'explosió de l'espai del catalanisme republicà i en part al fracàs del reformisme⁸. En aquest procés d'esmicolament republicà, fins i tot alguns d'ells s'atansaren de manera circumstancial a la Lliga Regionalista, com Felip Rodés.

Els senadors republicans elegits a Catalunya

Els senadors republicans elegits a Catalunya foren deu. I quatre més si hi comptem els senadors electes que per raons diferents no arribaren a prendre possessió del càrrec:

Odón de Buen y del Cos	Zuera 1863-Mèxic 1945
Eduard Calvet i Pintó	Barcelona 1875-Barcelona 1917
Josep Estadella Arnó	Lleida 1880-Lleida 1951
Eusebi Jover i Marquet	Terrassa 1839-Barcelona 1919
Emili Junoy i Gelbert	Barcelona 1857-Barcelona 1931
Josep Llari Areny	Estada 1865-Tremp 1940
Macià Mallol i Bosch	Gràcia (Barcelona) 1871-Mèxic 1945
Joan Moles i Ormella	Tarragona 1876-Barcelona 1960
Joan Pich i Pon	Barcelona 1878-París 1937
Agustí Sardà i Llavèria	Mont-roig 1836-Madrid 1913

Senadors només electes	
Pere Cobos Roa	Torquemada 1858-Tarragona 1914
Pau Font de Rubinat	Reus 1860-Reus 1943
Francesc Suñer Capdevila	Roses 1837-Montevideo 1916
Joan Esplugues Moncusí	Barberà de la Conca 1857-Barberà de la Conca 1927

Per circumscripcions el detall és el següent:

	03	05	07	10	14	16	18	19	21	23	
Barcelona											
de Buen			S	cs	cs						UR
Estadella										S	PR
Girona											
Suñer			[S]	cd							PF
Lleida											
Jover			S								UR
Junoy	d	d	d	S	SR	SL					UFNR
Moles			d	d	cd	S	cd	d	d		UFNR
Llari			d	d	d	d	d	d	SR	SR	REF
Tarragona											
Sardà	S	S	S	S							UR
Esplugas			[S]								PF
Font de Rubinat			[S]								Cat
Cobos					[S]						UR
Calvet			d		S						UFNR
Pich i Pon						cs	cd	S	d	S	S
											PR

Mallol d S Nac

S: senador; d: diputat; [S] Senador electe que no arribà a prendre possessió de l'escó; Suñer i Esplugas no foren admesos com a senadors perquè no demostraren que gaudien dels requisits legals; Esplugas fou substituït per Font de Rubinat, qui tampoc prengué possessió. Cobos morí una vegada feta l'elecció i aprovada l'acta, però abans de prendre possessió del càrrec; Calvet el substituï en unes eleccions parcials. SR: senador reformista; SL: senador liberal; cd i cs: candidat a diputat i candidat a senador no elegits.

El quadre anterior mostra com els senadors republicans assoliren per primera vegada una presència destacada en tot Catalunya durant la Solidaritat Catalana. Aleshores tingueren candidats en cadascuna de les quatre circumscripcions catalanes (a Tarragona fins i tot foren dos els republicans elegits). A les seves llistes s'incorporen cinc republicans, per bé que tenien colors diferents (tres eren de la Unió Republicana i dos eren federals, un dels quals proper al catalanisme republicà). Tots ells resultaren elegits, però només els tres de la Unió arribaren a prometre el càrrec. Més endavant la presència republicana disminuiria, encara que mantingueren el senador de Tarragona i un altre a Lleida, on el 1916 es quedarien sense presència, perquè el senador fins aleshores reformista Junoy s'incorporà al Partit Liberal. A partir d'aquest moment els republicans només conservaren el senador de Tarragona, fins el 1923 en què Estadella, el dirigent radical de Lleida, gràcies a una aliança amb la Lliga, fou incorporat a la llista de la Lliga de Barcelona a canvi de deixar el camp lliure en les terres de Ponent a la llista regionalista.

Les circumscripcions catalanes

Tarragona fou la província on els republicans tingueren una representació en el Senat més estable: sempre assoliren un senador per Tarragona, excepte en les Corts de 1916, fos de la Unió Republicana, catalanista o radical.

La presència en el Senat dels republicans de Tarragona havia estat preparada per l'unionista Ramon Mayner Socías, qui en 1901 havia obtingut 118 vots, en aliança amb sectors monàrquics, sense arribar a sortir elegit (quedà només a dos vots del darrer electe). Fins i tot en 1916,

any en què no es realitzaren pactes, llur força quedà confirmada en presentar dos candidats per Tarragona: Joan Pich i Pon, que assolí 93 vots, i Josep Antoni Mir i Miró que arribà als 59. Cal subratllar, però, que el moviment republicà de Tarragona no era homogeni: segons les zones responia a lideratges locals diferents, que només d'una manera tènue es corresponien a opcions barceloneses. Per aquesta raó quan el 1919 Pich i Pon aspirà a ser diputat per Gandesa per l'article 29 en substitució de Mallol, el Govern li respectà la preferència sobre la base que deixaria disponible el lloc de senador i que tothom votaria el tiquet encasellat. Però la majoria dels republicans es desmarcaren de l'acord de cúpula i presentaren un altre candidat republicà, en aquesta ocasió nacionalista (Macià Mallol), que pogué disposar dels vots dels compromissaris republicans, els quals d'altra banda l'any següent tornarien a votar a Pich i Pon com a senador. Tot plegat mostra el caràcter relatiu que les divisions dels republicans de Barcelona tenien per als dirigents locals: per a molts d'ells tenia més importància el substantiu republicà que l'adjectiu que el qualificava.

Com hem indicat, el primer senador republicà de Catalunya fou elegit a Tarragona en 1903: es tracta del pedagog lliurepensador que residia a Madrid Agustí Sardà i Llaveria (Mont-roig 10 setembre 1836-Madrid 5 març 1913). Era seguidor de Salmerón i pertanyia a la Unió Republicana. Repetí en el càrrec en 1905, 1907 i 1910 i morí essent senador. Era catedràtic de l'Escola Normal de Madrid (1898), de la qual havia estat director. Pertanyia als cercles de la *Institución Libre de Enseñanza*. Format en el despatx d'advocat d'Estanislau Figueres, havia estat catedràtic de l'Escola Normal de Pamplona (1865) fins que en fou separat per la Restauració. Durant la I República havia resultat elegit diputat a Corts en 1873 per Falset i Pamplona. En el Senat s'especialitzà en temes d'ensenyament i les seves iniciatives mostren ben clarament la situació angoixant en què vivien els docents.

En el marc de Solidaritat Catalana fou també elegit senador per Tarragona Joan Esplugas Moncusi⁹, de la branca federal i catalanista del republicanisme, qui no arribà a prendre possessió del càrrec per no haver

justificat les condicions legals exigides als senadors. La seva vacant fou coberta en unes eleccions complementàries el 1908 per Pau Font de Rubinat¹⁰, que també pertanyia al sector catalanista, qui tampoc no prengué possessió del càrrec.

El 1914, per tal d'ocupar el lloc de senador republicà que havia quedat lliure per la mort de Sardà, fou elegit Pere Cobos Roa¹¹; però després d'elegit i una vegada aprovada l'acta per la Cambra, morí sense arribar a prometre el càrrec. Per a substituir-lo foren convocades eleccions parcials el 17 de maig de 1914. Els liberals respectaren el lloc pactat el març anterior i així fou elegit el fabricant cotoner Eduard Calvet i Pintó (Barcelona 10 febrer 1875-Barcelona 2 agost 1917), que derrotà al conservador Joan Maluquer i Viladot per 120 vots en front de 90. Calvet s'havia incorporat a la Unió Federal Nacionalista Republicana procedent del Centre Nacionalista Republicà, després d'haver estat elegit diputat solidari de la Lliga Regionalista per Arenys el 1907. Havia presidit el Foment del Treball Nacional (1912-1913) i era president del consell d'administració d'*El Poble Català*. Eduard Calvet realitzà només una intervenció en el Senat el 10 de juliol de 1914, en què parlà més aviat com una veu expressiva del món econòmic català, per tal que Espanya realitzés un tractat de comerç amb Cuba.

Després de la marginació que els liberals sotmeteren als republicans el 1916 i que motivà que Pich i Pon no entrés en el tiquet, l'any 1918 els republicans recuperaren el lloc i sortí elegit Joan Pich i Pon (Barcelona 1 març 1878-París 23 maig 1937), industrial barcelonès del Partit Radical. El 1919 va ser elegit diputat per Gandesa per l'article 29 i novament senador per Tarragona el 1921 i 1923. Mai no tingué cap intervenció en el Ple del Senat. Tenia una dilatada experiència política: havia estat regidor de Barcelona (1905), diputat provincial (1907) i novament regidor (1912). Era propietari dels diaris *El Día Gráfico* i *La Noche*. El 1914 havia impulsat amb Cambó l'Exposició d'indústries elèctriques i des de 1920 presidí la Cambra Oficial de la Propietat Urbana de Barcelona. Primo de Rivera el nomenà membre de l'Assemblea Nacional. Durant la II República prosseguí la seva carrera política com a dirigent català del Partit Republicà Radical i durant el

Bienni negre fou Governador general de Catalunya, fins que l'escàndol de l'estraperlo l'obligà a retirar-se de la política.

Com ja hem referit, el 1919 Pich i Pon optà per assegurar-se l'encasellat en l'acta de diputat per l'article 29 a canvi de deixar lliure el lloc republicà en el tiquet de senadors, els republicans de la província prescindiren de l'acord i elegiren el catalanista Macià Mallol i Bosch (Tarragona 3 desembre 1876-Barcelona 26 octubre 1960), un agent de duanes i consignatari de Tarragona que havia estat diputat per Gandesa en 1918. Presentà dos precés i intervingué en el Plenari en dues altres ocasions. Més tard s'incorporà a Acció Catalana i després de la mà de Rovira i Virgili a Acció Republicana de Catalunya. Participà en el Pacte de Sant Sebastià de 1930 i fou dirigent del Partit Catalanista Republicà i d'Acció Catalana Republicana, partit pel qual fou candidat en les eleccions de 1932 i 1933 i compromissari el 1936. Exiliat a Marsella en 1936, participà en el Congrés d'Acció Catalana de 1947, on fou elegit membre del Consell Consultiu del Partit; el mateix 1947 retornaria a Barcelona.

A Lleida el primer senador republicà fou elegit en 1907 dins la candidatura de Solidaritat Catalana. Es tracta del vell patriarca del partit republicà progressista de Barcelona Eusebi Jover i Marquet (Terrassa 10 maig 1839-Barcelona 10 març 1919), qui acabava de passar-se als rengles solidaris. Formulà dues preguntes i un prec. Advocat barcelonès que havia apadrinat els primers passos de Lleroux a Barcelona, amb qui trencà quan s'acordà Solidaritat Catalana per tal d'incorporar-se a Unió Republicana. Havia estat regidor de Barcelona el 1869 i diputat provincial de Barcelona el 1872.

En 1910 i 1914 resultà elegit Emili Junoy i Gelbert (Barcelona 1857-Barcelona 15 gener 1931), la primera vegada en tant que Unió Federal Nacionalista Republicana i després com a Partit Reformista, en nom del qual ja havia parlat al Senat en el debat sobre el vot de confiança demanat pel Govern l'octubre de 1913 i del qual en les Corts següents de 1914 en seria el portaveu en el debat sobre el Missatge de la Corona. La presència republicana i reformista era tan minsa al Senat (i les relacions tan bones) que en alguna ocasió actuà fins i tot com a portaveu d'una i altra; en la

necrologia del duc de Rivas, per exemple. En 1916 fou reelegit senador por Lleida, però en aquesta ocasió com a liberal. En 1914 va ser secretari de la comissió del Senat sobre l'Exposició internacional d'indústries elèctriques de Barcelona. Periodista de *La Publicidad* pertanyia a la maçoneria. Començà la seva carrera política com a diputat possibilista per Manresa (1893) i dirigí la campanya en favor de la revisió del procés de Montjuïc. Fou la mà dreta de Lerroux quan aquest arribà a Barcelona, però després es passà a Solidaritat. Havia estat diputat per Barcelona el 1898 (Fusió Republicana), 1903 i 1905 (Unió Republicana) i 1907 (Solidaritat Catalana). Sempre es definí, però, com un republicà moderat. Així, doncs, d'una manera successiva actuà sota etiquetes diverses: possibilisme, Fusió Republicana, Unió Republicana, UFNR, Partit Reformista i Partit Liberal.

En 1914 fou també senador per Lleida l'advocat barcelonès i membre de la UFNR Joan Moles i Ormella (Gràcia, Barcelona, 26 juny 1871-Mèxic 1943). Derrotat al Congrés per Lleida el 1914, va ser elegit senador quinze dies després, gràcies a un pacte de republicans, reformistes i regionalistes que s'enfrontà al liberal Josep Agelet, el qual, de tota manera, aconseguí desbancar de l'acta a Ignasi Girona, el candidat de la Lliga. Moles havia estat regidor i tinent d'alcalde de Barcelona (1901) i marmessor de Jacint Verdaguer. Fou diputat per Lleida (1907, 1910, 1918, 1919), on hi perdé les eleccions de 1914, 1916 i 1920. Era un republicà autonomista afiliat a la UFNR i durant la II República continuà la seva carrera política com a republicà independent: fou governador civil de Barcelona (1932); Alt Comissari al Marroc (1933); Governador general de Catalunya i president de la Generalitat des del dia següent de les eleccions del 16 de febrer de 1936 fins al restabliment de Lluís Companys com a president el 4 de març; i ministre de Governació amb Casares Quiroga (13 maig-18 juliol 1936). El 1937 va ser elegit degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona. S'exilià a França, a Ile-sur-Tet, fins que l'abril de 1942 es traslladà a Mèxic, on morí pocs mesos després i on en 1945 s'hi publicà Mossèn Cinto.

Finalment el 1921 seria elegit el reformista Josep Llari Areny (Estada, Osca, 1865-Tremp 1940) advocat i propietari rural de Tremp, sense que

consti cap intervenció en el Plenari de la Cambra. Inicià la seva carrera política a l'Ajuntament de Tremp i a la Diputació de Lleida (1894-1907) i seguí com a diputat per Tremp entre 1907 i 1919. Deixà l'escó de diputat i passà a ser senador en 1921 i 1923. Havia estat cap provincial del Partit Federal (1901), membre de la Unió Republicana (1903) i diputat solidari de la UFNR, per incorporar-se després al Partit Reformista (1912); però allò que políticament resulta més significatiu és que era cunyat de Daniel Riu Periquet i que formà amb els germans Riu un bloc de poder inexpugnable a la zona de Sort, Tremp i Solsona. Proclamà la República a Tremp el 1931 però durant la II República no tingué cap paper rellevant: fou només candidat en 1932 com a republicà independent dins la candidatura de dretes del Front Proporcionalista de Lleida.

A Girona els republicans tenien una força i una organització notables, però sempre quedaren aïllats en la política d'acords. Durant tot el període només hi fou elegit senador Francesc Suñer i Capdevila¹² en el marc de Solidaritat Catalana. Els republicans de Girona mai no aconseguiren d'entrar en els pactes i, per tant, tenien escasses possibilitats d'elecció, encara que la seva presència era de tota manera important, en especial a la costa (recordem el seu pes en les eleccions de diputats a Figueres i La Bisbal). Potser per aquesta raó presentaren candidats en diverses eleccions: en 1903 (de Buen, 38 vots; 14,2%); en 1905 (Francesc de P. Roqué i Feliu, 35 vots; 13,0%); en 1910 (de Buen, 51 vots; 19,5%); en 1914 (de Buen, 44 vots; 15,9%) i en 1916 (August Pi i Suñer, 86 vots; 31%). És a dir, segons els anys, obtingueren entre un 13% i un 31% dels votants.

A la província de Barcelona, en canvi, els republicans mai no intentaren de presentar-se en solitari. Odón de Buen y del Cos (Zuera, Saragossa, 18 novembre 1863-Mèxic 3 maig 1945) fou elegit senador en 1907 en el marc de la candidatura de Solidaritat Catalana, on fou membre de la Comissió de Pressupostos Generals de l'Estat i desplegà una important activitat parlamentària. Va ser professor d'Història Natural (1889) i, més tard, Catedràtic de Mineralogia i Botànica (1900) de la Universitat de Barcelona i a partir de 1911 de Biologia de la de Madrid. Era un

Iliurepensador actiu afiliat a la lògia "Redención" de Barcelona i fou el pare de Demófilo de Buen Lozano (Madrid 1890-Panamá 1946) qui va ser un destacat dirigent de la maçoneria espanyola i un gran jurista, primer a Sevilla i més tard a Amèrica durant l'exili. Odón de Buen va ser regidor de Barcelona en 1901 i col·laborador de l'Escola Moderna. Les seves teories evolucionistes foren molt polèmiques a Barcelona i la dreta catòlica, sota l'estímul del bisbe Català, li adreçà una forta campanya en contra que provocà la seva separació momentània de la càtedra el 1895 i que el seu manual fos posat a l'índex de llibres prohibits.

En 1910 i 1914 es deixà presentar com a candidat al Senat pels republicans de Girona, però aleshores ja no vivia a Barcelona i començava a allunyar-se de l'acció política intensa. Esdevingué un important oceanògraf i presidí la Unió Internacional d'Oceanografia: des de 1907 dirigí el Laboratori biològic marí de les Balears i en 1914 l'Institut Espanyol d'Oceanografia. Primo de Rivera el nomenà membre de l'Assemblea Nacional, en tant que Director General de Pesca. La guerra civil el trobà a Mallorca, on fou empresonat i intercanviat per la germana i la filla de l'antic dictador. Acabada la guerra s'exilià a Banyuls i després a Mèxic amb tota la seva família a excepció dels seus fills Sadi, que havia estat afusellat a Sevilla, i Eliseo, que fou empresonat a Espanya, i que s'hi traslladà després de ser alliberat; tots dos eren destacats universitaris i parasitòlegs. Rafael i Fernando foren també importants científics i professors universitaris; el primer era oceanògraf i el segon, ictiòleg, fou professor de la Universitat de Mèxic, país on Odón morí i on la família de Buen esdevingué un important referent universitari i professional. Deixà escrites *Mis memorias*¹³, en que féu una valoració de la seva etapa de senador: "*La senaduría me abrió puertas muy altas, me conquistó simpatías entre los próceres de la política, me permitió fuera de España adquirir rápidamente prestigios para mi obra científica; consolidó fuertemente mis relaciones con el Príncipe de Mónaco, que en adelante adquirieron gran intimidad con gran honor para mí y provecho incalculable para la ciencia española*".

L'altre senador fou el metge, poeta i dirigent del Partit Radical de Lleida Josep Estadella Arnó (Lleida 13 maig 1880-Lleida 6 desembre

1951), elegit en 1923 dins d'una candidatura de la Lliga Regionalista en el marc d'un acord global que implicava el suport dels republicans a la llista que els regionalistes presentaren a Lleida. Havia estat regidor de Lleida, diputat provincial (1917 i 1921) i conseller de la Mancomunitat (1917 i 1921-1923). Durant la II República seguí l'activitat política com a radical i fou diputat a Corts per Lleida (1931) i ministre de Treball amb Lerroux (desembre 1933-abril 1934) i de Treball i Sanitat amb Samper (abril-octubre 1934). El 1935 s'apartà del Partit i durant la guerra s'exilià a Andorra.

Característiques dels senadors republicans catalans

El nombre de deu senadors republicans potser no és prou ampli (i a més a més ve fragmentat entre els diversos partits i tons del republicanisme), per tal de poder establir interpretacions sòlides, però permet de formular unes primeres hipòtesis sobre les característiques de l'élite política, que a efectes comparatius poden ser fructíferes.

1. La inestabilitat en la representació dels senadors republicans catalans és bastant més alta que la dels diputats: dels deu senadors només repetiran en quatre ocasions Sardà, i en tres Pich i Junoy, per bé que aquest darrer sota etiquetes diferents. Això dificultava l'assumpció de posicions capdavanteres en el Senat i impediren que cap d'ells arribés a tenir les condicions per a ser reconegut com a portaveu efectiu, en especial quan després de la mort de Labra, els republicans es quedaren sense veu al Senat: ni Pich, ni Llari, que aleshores eren senadors, intervingueren mai en el Plenari. En canvi, dels 51 diputats republicans elegits per a 133 actes durant el mateix període, 33 repetiren i només 18 no ho feren. La desproporció del nombre dels electes entre una i altra Cambra es fonamenta en que els senadors elegibles a Catalunya eren només 15 mentre que els diputats elegibles eren 44. En tot cas la major estabilitat dels diputats ha de ser atribuïda a l'arrelament del lideratge d'aquests en llurs districtes o en el pes de l'opció republicana en les circumscripcions, on s'aplicava el vot limitat, que feia possible la

representació de la primera minoria.

Una ordenació conjunta dels parlamentaris (senadors i diputats) segons el nombre d'eleccions guanyades, que dibuixa bé el caràcter comarcal dels feus de l'elit republicana, ens dóna l'ordre següent: en primer lloc, amb 10 actes, trobem Julià Nogués Subirà, qui durant tot el període fou diputat per Tarragona-Reus-Falset; amb 9 Josep de Zulueta Gomis, qui es mantingué com a diputat per Vilafranca del Penedès entre 1903 i 1923 i que, a més de la xarxa pròpia, "*gozaba además del encasillado gubernamental*"¹⁵, Alejandro Lerroux García per Barcelona i Posadas (inclosa la de 1901), i Emili Junoy (comptades les dues eleccions com a diputat en 1893 i 1898, però la de senador de 1916 en tant que liberal). Amb 8 actes trobem Felip Rodés per Balaguer, Josep Llari per Tremp. Segueixen amb 7 Salvador Albert per La Bisbal; amb 6 Joan Moles per Lleida; amb 5 Marcel·lí Domingo per Tortosa; amb més de 4 Hermenegildo Giner de los Ríos per Barcelona i amb 4 Joaquim Salvatella Gibert per Figueres (a més a més, en tant que liberal, serà elegit cinc vegades més el 1916 per Granada, el 1918 i 1919 per Pastrana (Guadalajara) i el 1920 i 1923 per Alcoi); Laureà Miró Trepal per Sant Feliu del Llobregat; Ramon Mayner Socías per Tarragona-Reus-Falset; i Joan Pich i Pon. La permanència dels diputats en el territori era gairebé total, i en el seu cas aquesta es traduïa també en el lloc pel qual serien elegits senadors; només Junoy passà de Barcelona a Lleida en canviar de Cambra. Tres dels integrants d'aquesta plana major dels parlamentaris republicans (Llari, Junoy i Pich) foren senadors.

2. Les oscil·lacions del nombre de senadors coincideixen amb les dels diputats, tant pel que fa a la seva punta alta com a la punta baixa, a l'igual que la tendència al declivi. La punta més alta es produí en 1907, amb motiu de Solidaritat Catalana, i la punta més baixa en 1916, sota un govern liberal, en què no n'obtingué cap. Igualment coincideixen en el declivi que uns i altres registren a partir de 1914, en part degut a les divisions i l'atomització produïdes, sense que es produeixi cap recuperació amb motiu de la crisi del règim de 1917-1918, que no afavorí el creixement del republicanisme català. Aquesta darrera fou més una etapa de resistència

en els espais on posseïen arrels electorals (ideològica o personal) que una etapa d'ofensiva reformadora.

3. Pel que fa als partits a què pertanyien en la primera dècada del segle tots els senadors catalans pertanyien a Unió Republicana, però a partir de la segona dècada es distribuïren entre les diferents fraccions en què s'havia subdividit el moviment. En 1910 un pertanyia a Unió Republicana i l'altre a la Unió Federal Nacionalista Republicana i en 1914 dos eren de la UFNR i un del Partit Reformista. Després de 1916, en què no en sortí cap, l'elegit en 1917 era del Partit Radical; en 1918, republicà nacionalista; en 1921 l'un era radical i l'altre reformista; i en 1923, dos eren radicals i un reformista. L'esmicolament apareix amb nitidesa.

4. Tots els senadors republicans havien tingut experiència política prèvia a la seva elecció: havien estat diputats, diputats provincials o alcaldes d'una capital de província o d'una gran ciutat (per aquesta raó Esplugues no reunia les condicions per a prendre possessió de l'acta). Però com que aquest era un requisit indispensable per tal d'accedir a la Cambra, el fet en ell mateix no té gaire relleu, com no sigui per les proporcions entre els qui tenien experiència a les Corts i els qui la tenien l'Administració local, que ofereix com a resultat un equilibri gairebé perfecte. La meitat dels senadors republicans catalans havien estat diputats a Corts i l'altra meitat procedien de l'Administració local. Sis havien estat diputats: Calvet, Junoy, Llari, Mallol, Moles i Sardà (Pich en seria després i Estadella, més tard, durant la II República), però sis també havien estat diputats provincials: Estadella, Jover, Llari, Mallol, Pich i Suñer. De Buen podria desfer l'empat, car si bé havia accedit a l'escó com a catedràtic d'Universitat, abans havia estat regidor de Barcelona. De tota manera si considerem també els senadors electes que no van arribar a prendre possessió, Esplugas, Font de Rubinat i Cobos havien estat alcaldes (Suñer havia estat diputat a Corts i diputat provincial). Dos dels senadors lleidatans, l'un elegit per Lleida i l'altre per Barcelona, anys a venir serien ministres de la República: Josep Estadella i Joan Moles.

5. Els senadors republicans tenien unes professions que resulten comuns de les elits dels partits populars i de classes mitjanes: dos eren

catedràtics i un periodista; dos eren industrials i un consignatari; tres advocats, un d'ells propietari rural; i un era metge. El conjunt evidencia una presència de persones lligades a la gran indústria (Calvet, Pich), però més aviat mostra l'absència dels sectors dominants de la societat establerta. Dels qui no arribaren a possessionar-se del càrrec dos eren propietaris rurals, un industrial i un metge catedràtic.

6. L'accés al càrrec en una edat més aviat jove és predominant entre els senadors republicans catalans (recordem que legalment no es podia accedir al càrrec fins els 35 anys). S'hi configuren amb claredat tres blocs: sis arribaren al Senat entre 40 i 45 anys; dos entre 54 i 56; i els altres dos entre els 68 i 69.

7. D'acord amb les dates de naixement, resulta visible l'existència de tres blocs generacionals: en primer lloc hi ha un grup de tres senadors nascuts entre 1836 i 1839, que podríem anomenar generació de la Revolució de 1868; sis nascuts entre 1857 i 1865, que arribaren a la majoria d'edat al voltant de 1888; els altres cinc van néixer entre 1871 i 1880 i havien sortit de l'adolescència, o havien arribat a la majoria d'edat, en la crisi de 1898.

8. La majoria dels senadors republicans catalans residia a la ciutat de Barcelona, a l'igual que els senadors catalans d'altres tendències polítiques, amb independència del lloc on foren elegits. Així, malgrat que només dos d'ells foren elegits per Barcelona i vuit fora de la província, sis vivien a Barcelona; dos a Lleida, un a Tarragona i un a Madrid. Dels qui no prengueren possessió tres residien a Tarragona i un a Uruguai. Un fet semblant es produeix si atenem al lloc de naixement: la meitat havia nascut en la província de Barcelona: quatre en la capital i un a Terrassa, dos a Tarragona i a Aragó, i un a Lleida. El fet podria atribuir-se al procés d'irradiació de l'elit barcelonesa sobre el conjunt del territori català i apunta la tendència a la construcció d'una elit catalana específica.

9. A diferència dels regionalistes, dels conservadors, o en menor mesura, dels liberals, els senadors republicans no procedien de les nissagues que integraven els sectors dirigents de la societat catalana. Només Calvet era fabricant i tenia una trajectòria lligada al món econòmic

corporatiu; Pich i Pon era un nouvingut. Hermenegildo Giner, germà de Francisco Giner de los Ríos, gran figura intel·lectual de l'Espanya del darrer quart del segle XIX, no pot ser considerat com a tal, perquè encara que tenia un notable prestigi i influència a Madrid, no tenia res a veure amb les classes dominants de la societat catalana, ni responia tampoc als patrons de les espanyoles. Odón de Buen fou l'iniciador d'una nissaga d'importants universitaris i científics. Entre els senadors electes, Francesc Sunyer i Capdevila era germà del famós i polèmic republicà del mateix nom, però se situava lluny de les famílies del poder. Els tres se situarien més aviat dins els sectors de la intelligenzia.

10. La seva participació en el Senat fou molt desigual. Dels 10 senadors republicans catalans, dos foren senadors muts: Pich i Pon (durant 3 mandats) i Llari (durant 2 mandats), els quals no intervingueren en cap ocasió en el Plenari. Calvet i Estadella ho feren sobre un sol tema (encara que aquest darrer fou senador durant pocs mesos degut al cop d'Estat). En canvi Sardà, de Buen, Junoy i Moles foren uns senadors bastant més actius en la vida de la Cambra Alta.

Intervencions dels senadors catalans en el plenari del Senat

ODÓN DE BUEN Y DEL COS

Interpel·lacions: al ministre de la Governació sobre el nomenament de González Espresati com alcalde de R.O. de Castelló (25 i 27.V.1907); al President del Consell de Ministres sobre l'explosió de bombes a Barcelona (16.III.1908); al ministre de la Governació sobre els fets esdevinguts a Osera (27.IV.1909); al Govern sobre la situació actual del Marroc, en especial sobre els fets esdevinguts recentment a la dreta i a l'esquerra del Muluya (19.V.1909).

Preguntes: al President del Consell de Ministres, si el Govern té mitjans per a garantir la vida dels habitants de Barcelona que es troben aterrits per la nova explosió de bombes (16.III.1908); al ministre de Gràcia i Justícia, si hi ha condicions suficients de seguretat i vigilància en la Presó model de Barcelona i si s'han pres les mesures necessàries per a evitar que es repeteixin fets com el suïcidi d'un processat (31.III.1908); al Govern, si és certa la notícia que ha circulat sobre la concessió de l'indult a Nakens i altres processats (7.V.1908); al ministre d'Estat, sobre la situació d'Espanya en la costa mediterrània marroquí (17.X.1908); al ministre de Marina, si ha complert la disposició de la Llei d'organització de l'Armada en allò que disposa l'article que prescriu que formarà part de la Junta de Pesca el director d'un Institut biològic marí (6.II.1909); al Govern, si té notícia que alguns destacaments, influïts directament o indirectament per França, han travessat territoris que són sota la nostra influència, arribant a prop de les portes de Melilla, i si coneix que això ha motivat una reunió de les kàbiles immediates que han pres acords d'importància (18.V.1909).

Precs: al ministre d'Hisenda, que manifesti el criteri del Govern respecte a les noves tarifes de les cèdules personals (23.V.1907); al ministre de Gràcia i Justícia, que manifesti si pensa reproduir el projecte que substitueix la promesa per l'honor al jurament, perquè, si no ho fa, pensa presentar-ho com a proposició de Llei (23.IV.1907); al Govern, que estudiï els mitjans per tal d'evitar la crisi de treball que hi haurà a l'hivern

(28.VI.1907); al ministre de Marina, que procuri que s'indulti els mariners del correu Catalunya de la pena que se'ls ha imposat per deserció (28.VI.1907); al ministre de la Governació, per tal que s'acompleixin estrictament les lleis de Sanitat pel que fa a l'establiment d'un Sanatori de leprosos entre Dénia i Prego (22.VII.1907); al ministre de la Governació, que ordeni al governador de Girona que aixequi l'ordre de tancament de l'escola lliure "El Progreso" de Port-Bou, car compta amb tots els requisits legals (14.X.1907); al ministre de Gràcia i Justícia, que apliqui l'indult concedit als mariners de Palma de Mallorca processats per deserció degut a una vaga (14.XI.1907); al ministre de Foment, que acordi suspendre l'anunci de la subhasta de les obres del ferrocarril del Noguera Pallaresa per tal que pugui admetre's una proposició molt avantatjosa per a realitzar-les (25.XI.1907); al ministre de Foment, que presenti un projecte de llei d'emparament i conservació dels monuments naturals d'Espanya, amb la finalitat que es conservin els parcs nacionals (25.XI.1907); al ministre d'Estat, que manifesti, sigui quina sigui la solució a la crisi interna que pateix Portugal, si Espanya tindrà un respecte profund a la llibertat i independència d'aquell país i una perfecta neutralitat (26.XI.1907); al ministre de Foment, que s'acceleri l'execució de diverses carreteres en la província de Girona (2.XII.1907); al ministre de Foment, que acceleri l'expedient d'expropiació d'un edifici per tal que pugui construir-se una de les rampes del pont sobre l'Ebre, prop de Tortosa (13.XII.1907); al president de la Cambra, que faci saber al ministre d'Instrucció pública que desitja dirigir-li diverses preguntes sobre el pla d'organització dels Laboratoris de biologia i estacions biològiques marines (30.III.1908); al ministre d'Hisenda que atengui la situació del Cos de Duanes, tant la insuficiència dels sous com les dificultats d'ascens (6.IV.1908); al Govern, que l'indult concedit a Nakens, Mata i Ibarra s'estengui amb caràcter d'amnistia a tots els periodistes condemnats o processats per delictes compresos en la Llei de Jurisdiccions (7.V.1908); al ministre de Foment, que activi les obres de defensa d'Esterrí i d'altres pobles de la ribera del Noguera Pallaresa, amenaçats d'inundació a conseqüència del desgel (13.V.1908); al president del Consell de Ministres, que manifesti si

interromprà la labor parlamentària abans de la discussió del projecte de llei d'Administració local o si les Corts seguiran obertes fins que aquell acabi (25.V.1908); al Govern, que manifesti si ha tingut amb ell, en tant que director de l'Institut de Biologia marítima de Balears, qualsevol classe de benignitat, tal com diu el periòdic *La Época* (27.V.1908); al ministre d'Hisenda, que suspengui l'acompliment de la llei votada rebaixant temporalment els drets d'importació del morenc (20.XI.1908); al ministre d'Hisenda, que procuri que baixi el preu dels transports de tots els cereals per ferrocarril (20.XI.1908); al ministre de la Governació, que declari que les subvencions acordades per la Diputació provincial de València en favor de les escoles laiques en alguns pobles marítics són constitucionals (21.XI.1908); al ministre de la Guerra, que augmenti la cavalleria en la guarnició de Melilla i que hi instal·li una màquina de sondeig per a investigar les aigües (15.XII.1908); al ministre de la Guerra, que activi el trasllat del polvorí de Bellver en Palma de Mallorca (15.XII.1908).

Intervencions en projectes de llei: de colonització i repoblació interior (26.VI.1907); sobre reforma de la llei electoral, tercer torn en contra (17.VII.1907); modificant l'impost especial sobre els sucres, vot particular (24.VII.1907); sobre emigració (18.X.1907); d'adquisició de 48 peces d'artilleria de muntanya de sistema Schneider, torn en contra (13.XI.1907); sobre abastiment d'aigües a la ciutat de Vítòria, en nom de la comissió (14.XI.1907); d'organitzacions marítimes i armaments navals (17.XII.1907); prolongant la suspensió del judici per jurats en Barcelona i Girona (30.I.1908); de vagues i coaligacions, torn en contra (27.III.1908); modificant la llei de 10 juliol de 1894 sobre atemptats per mitjà d'explosius, torn en contra (2.IV.1908); d'ascens de sergents a oficials de les escales de reserva retribuïda, torn en contra (11.V.1908). De reforma de la llei vigent que regula la renda d'alcohol (17.XI.1908); llibre I del projecte de llei sobre el règim d'Administració local, torn en contra (14.I.1909); sobre nomenament, ascens i separació dels empleats del Cos de Duanes (3.II.1909); sobre explanacions i obres de fàbriques en la secció de Lleida a Balaguer en el ferrocarril internacional de Lleida a Saint Girons pel Noguera-Pallaresa (10.II.1909). Presentà esmenes als projectes de llei de

colonització i repoblació interior; d'emigració; de modificació de l'impost especial sobre els sucres; d'organitzacions marítimes i armaments navals; d'explanació i obres de fàbrica en la secció de Lleida a Balaguer del ferrocarril internacional de Lleida a Saint-Girons pel Noguera Pallaresa; d'Administració local.

Projectes de llei de caràcter pressupostari: crèdits extraordinaris al pressupost del ministeri de Governació (9.VII.1907); concessió d'un crèdit de 70.500 pta. a un capítol addicional del pressupost vigent del ministeri d'Instrucció pública, vot particular (18.X.1907); ampliació del crèdit concedit per a la explotació de la mina Arrayanes (15.XI.1907); pressupost de despeses del ministeri de Gràcia i Justícia (12.XII.1907); sobre la obligacions generals de l'Estat, torn en contra (27.XII.1907); pressupost de despeses del d'Instrucció Pública i Belles Arts, torn en contra (30.XII.1907); suplement de crèdit al pressupost del ministeri de la Governació per a augment de les forces de vigilància i seguretat a Barcelona i Girona (26.III.1908); pressupostos generals sobre les obligacions de l'Estat per a l'any 1909, torn en contra (25.XI.1908); pressupost del ministeri d'Estat, torn en contra (1.XII.1908); concessió d'un crèdit extraordinari al de pressupost del ministeri d'Estat (9.XII.1908); pressupost del ministeri de Gràcia i Justícia (10.XII,1908); pressupost del ministeri d'Instrucció pública (16.XII.1908); pressupost del ministeri de Foment (18.XII.1909). Presentà esmenes al Pressupost de despeses dels ministeris d'Estat (1908), Gràcia i Justícia (1908 i 1909), Governació (1908), Instrucció Pública i Belles Arts (1908 i 1909) i Foment (1909) i vots particulars als projectes de llei ampliant en 200.000 ptes. el crèdit de 300.000 concedit per a l'explotació de la mina Arrayanes; modificant l'impost especial sobre els sucres; transferint 150.000 ptes. del crèdit autoritzat sobre "naus guardacostes" del pressupost vigent del ministeri de Marina; concedint un crèdit de 70.500 de ptes. al pressupost vigent d'Instrucció Pública; modificant les plantilles del personal de vigilància de Madrid; concedint un crèdit de 2 milions de ptes. al ministeri de la Governació per a impedir i combatre l'epidèmia de còlera; al pressupost del ministeri de Gràcia i Justícia per a 1909; concedint un crèdit extraordinari al pressupost vigent del ministeri de Guerra; concedint

un crèdit extraordinari al pressupost vigent del ministeri de Foment; concedint un crèdit extraordinari al pressupost vigent de Presidència del Consell de Ministres destinat a les desgràcies esdevingudes a Itàlia amb motiu dels terratrèmols.

Proposicions de llei presentades: de cessió de terrenys en favor del Laboratori biològic marí de les Balears (28.XI.1907); i de cessió dels baluards de Girona al seu Ajuntament (11.III.1908), que esdevingueren lleis. Signà també la proposició de llei del marquès de Camps sobre repoblació forestal amb diversos senadors solidaris i una de col·lectiva sobre l'adquisició d'una estàtua de Velázquez.

Intervencions: manifestacions sobre intel·ligència entre França, Espanya i Alemanya (25.VI.1907); agitació a Barcelona per haver aprovat el Congrés el projecte modificant l'impost sobre els sucres, en una pregunta de Dánvila (22.VII.1907); dispensa dels impediments físics que puguin tenir les persones dedicades al magisteri públic, manifestació en un prec de Sardà (10.X.1907); catàstrofe ferroviàries de Riudecanyes (21.X.1907); sobre els llocs de preveres vacants i ocupats per ecònoms, en un prec de García Molinas (30.XI.1907); sobre la publicació de llibres de text per alguns catedràtics, en un prec de Palomo (6.XI.1908); sobre el ferrocarril Madrid-València-Alacant, en un prec de Laygorri (9.XI.1908); sobre el terratrèmol d'Itàlia (11.I.1909); sobre l'absència de la Cambra del Bisbe de Jaca (12.III.1909).

EDUARD CALVET I PINTÓ

Prec: al ministre d'Estat per tal que concertí amb Cuba un Tractat de comerç (10.VII.1914).

JOSEP ESTADELLA ARNÓ

Intervenció en la interpel·lació de Lluís Duran i Ventosa sobre el problema nacionalista a Catalunya (6.VII.1923). El dia 22, en què acabà el debat, anuncià una interpel·lació sobre el nomenament d'alcaldes de Reial Ordre que pertanyien al partit separatista català.

EUSEBI JOVER I MARQUET

Preguntes: el destí dels ajuts als damnificats per les inundacions (7.XI.1907); si l'alcalde de Barcelona gaudeix de llicència o ha presentat la dimissió (9.V.1908).

Precs: per tal que s'activin les obres de defensa d'Esterni i d'altres pobles de la Noguera Pallaresa, amenaçats d'inundació pel desgel (13.V.1908).

Intervencions en projectes de llei: de colonització i repoblació interior (26.VI.1907).

Intervencions: sobre l'acte d'hissar la bandera catalana en una societat de Santiago de Chile, en manifestacions de Rusiñol (9.XI.1907).

EMILI JUNOY I GELBERT

Interpel·lacions: al ministre de Foment sobre l'abandonament en què el Govern té el ferrocarril de Noguera Pallaresa [l'anuncia i renuncia] (21.X.1912); al Govern sobre l'abastiment d'aigües de Barcelona (7 i 11.XI.1914).

Preguntes: al Govern sobre els motius que ha tingut per a tancar el local de la Federació Obrera de Sabadell i per a ordenar una sèrie de detencions preventives i l'incita a que s'aturi en el camí emprès en aquest punt (8.XI.1910); al president del Senat, si ha entrat un suplicatori demanant autorització per a processar-lo per suposades injúries i que, en el seu cas, sigui elegida aviat la Comissió corresponent i que es concedeixi l'autorització (31.V.1911); al president del Consell de ministres sobre quan es posarà a discussió el projecte de llei de Mancomunitats provincials (19.XI.1912).

Precs: al ministre de la Guerra, per tal que procuri la major rapidesa en la tramitació de l'expedient d'indult sol·licitat pels presos d'Horta (12.XI.1910); al Govern per tal que resolgui aviat el problema de la mendicitat (16.XI.1910); al ministre de la Governació, per tal que concedeixi la recompensa deguda a dos obrers de Lleida que en les darreres inundacions realitzaren l'acte heroic de salvar al patró d'una barca amb el risc de llurs vides (10.III.1911); al ministre de Marina, per tal que faci entendre al Comandant de Marina de Barcelona que no ha de promoure

conflictes amb la Junta del Port com el produït en prohibir l'extracció de sorra d'una platja de l'esmentada ciutat, que ha fet perdre la feina a centenars d'obrers (10.III.1911); al ministre de Gràcia i Justícia, per tal que posi remei a la situació del jutjat de Puigcerdà que es troba en un estat permanent d'interinitat (21.X.1912); sobre l'estat sanitari a Barcelona, associant-se al prec del senador Fargas (7.XI.1914); al Govern per tal que resolgui el greu problema d'abastiment d'aigües a Barcelona abans de suspendre les sessions (16.XI.1914); al ministre de la Governació que dicti el més aviat possible aquelles disposicions que siguin més eficaces per a combatre l'epidèmia que actualment pateix Barcelona (21.XI.1914).

Intervencions en projectes de llei: de mancomunitats provincials (5 i 6.VI.1913); d'amnistia, torn en contra (2.XII.1914); al pressupost de despeses del ministeri de Foment de 1911 (discurs 12.XI.1910) i de supressió de l'impost de consums, en què presentà esmenes.

Intervencions: protesta sobre l'actual constitució del Senat (8.XI.1910); felicita al Govern per l'èxit obtingut en les negociacions de pau amb el Marroc (17.XI.1910); adhesió a la recomanació feta pel senador Polo en favor del prevere de Chera (10.III.1911); vot de confiança aprovant la conducta del Govern durant l'interregne parlamentari (25.X.1913); debat sobre la resposta al discurs de la Corona (6.V.1914); assassinat dels prínceps hereus d'Àustria-Hongria (30.VI.1914); protesta contra la denúncia que, en al·lusió a la seva persona, ha fet el diputat Barriobero en el Congrés (16.XI.1914); felicita al Govern per haver presentat el projecte de llei d'amnistia (21.XI.1914); manifestacions en una interpel·lació de Navarro Reverter sobre la situació produïda a Espanya amb motiu de la conflagració europea (1.II.1915); manifestació recolzant el prec del bisbe de Solsona, per tal que el Govern destini més recursos a la reparació de temples (2.II.1915); al ministre de Foment, per tal que obri a l'explotació el tros de Lleida a Balaguer del ferrocarril del Noguera Pallaresa (17.XI.1915); intervenció en el debat de la interpel·lació de Sedó sobre la política econòmica del Govern (11 i 12.XI.1915); intervenció en la pregunta de Royo Villanova sobre la redacció en català d'expedients oficials per la Diputació de Barcelona (23 i 24.XI.1915).

JOSEP LLARI ARENY

Sense intervencions.

MACIÀ MALLOL I BOSCH

Precs: demanda de major rapidesa en la presa de decisions sobre la repressió del joc (9.I.1920); per tal que siguin readmesos els carters despatxats com a conseqüència d'una vaga (9.I.1920).

Intervencions: en el debat sobre els fets de Barcelona (9.I.1920); en el debat sobre la crisi ministerial generada per la substitució de Gimeno per Orduño (18.II.1920).

JOAN MOLES I ORMELLA

Interpel·lacions: al ministre de Gràcia i Justícia, sobre els temes que aquest exposà en l'obertura dels Tribunals (anunciada el 10.XI.1915 i reiterada el dia 19, fou esplanada el 23.XI.1915 i seguí el 26.XI.1915).

Precs: al Govern per tal que resolgui el problema del proveïment d'aigües a Barcelona (17.XI.1914); al ministre de Foment per tal que, malgrat les concessions fetes a la societat Saltos del Segre, doni les ordres oportunes amb la finalitat que pel llit natural de l'esmentat riu derivin les aigües en quantitat necessària per a no perjudicar la salut pública (17.XI.1914); al ministre de Foment, per tal que procuri que es compleixin les promeses fetes a diversos pobles de la província de Lleida per la societat La Canadiense (30-I-1915); al ministre de Foment per tal que doni comunicació a l'alta muntanya de Lleida, actualment incomunicada pel mal estat de la carretera d'Artesa a Tremp (30.I.1915); al ministre de Foment per tal que en celebrar-se les oposicions a places d'inspector d'higiene i sanitat pecuàries, siguin inclosos en l'escalafó d'aspirants a aquestes places els opositors aprovats en 1907 (11.II.1915); s'associa a un prec en contra de la tala abusiva dels boscos públics (12.II.1915); al ministre d'Instrucció per tal que suspengui tot concurs o oposició per a la provisió de places de professors d'educació física (12.II.1915); al president del Consell de Ministres, per tal que manifesti si quan es reprenguin les

sessions començarà la discussió dels projectes sobre les reformes militars (18.II.1915); manifestacions en la pregunta formulada per Royo Villanova sobre la redacció en català dels expedients oficials per la Diputació provincial de Barcelona (22.XI.1915); al ministre de Governació sobre el seus propòsits sobre la reglamentació del joc (29.XI.1915).

Intervencions sobre projectes de llei: de bases per a reglamentar el cos de Secretaris Municipals (8.VII.1914); de planters de sals potàssiques (segon torn en contra 25.XI.1914; i 1.XII.1914); autoritzant la concessió de reduccions de drets o franquícies aranzelàries a les substàncies alimentàries i primeres matèries, i facultant al Govern per a adquirir les primeres per compte del Tresor, venent-les a preus reguladors (12.II.1915); autoritzant al Govern per a l'execució de les obres de regadius de l'Alt Aragó (9, 10, 11, 12 i 15.XII.1914).

Sobre el Pressupost: al ministeri d'Estat (19.XI.1914), Marina (28.XI.1914), Foment (17 i 18.XII.1914), Guerra (19.XII.1914), Instrucció Pública (19.XII.1914) i a l'articulat (20.XII.1914). Presentà esmenes al pressupost de despeses del ministeri d'Estat de 1915 i al projecte de llei sobre planters de sals potàssiques.

JOAN PICH I PON

Sense intervencions.

AGUSTÍ SARDÀ I LLAVERIA

Interpel·lacions: al ministre d'Instrucció Pública sobre provisió d'escoles primàries (21.XI.1904).

Preguntes: al ministre d'Instrucció pública, si està disposat a que en el pressupost presentat s'augmentin les partides per a millorar els sous dels mestres d'instrucció primària de menys de 150 ptes., així com la quantitat consignada per tal d'auxiliar als pobles en la construcció d'escoles, i a restablir les 125.000 ptes. consignades antigament per a la Caixa de Drets Passius del Magisteri, que fa dos o tres anys ve suprimint-se (7.XI.1903); al ministre de Governació, si té coneixement que l'alcalde de la Selva del Camp ha prohibit que l'extensió universitària de Reus donés una

conferència en aquell poble, i li prega que doni les ordres convenients per tal que la dita conferència pugui celebrar-se (11-III-1904); al ministre d'Instrucció pública, si una vegada llegit el projecte de llei orgànica d'Instrucció primària cal suspendre l'execució de dos decrets de març de 1905 (20.VI.1905). Al ministre de la Governació, sobre les mesures adoptades per tal de combatre i evitar la lepra (22.XI.1905); al ministre de Marina, per tal que examini l'expedient relatiu a una reclamació de diversos propietaris en les comarques d'Amposta, Sant Carles de la Ràpita i d'altres pobles (16.I.1906); al ministre de la Governació, si té notícia del tancament de l'escola horaciana de Lloret de Mar i quines raons ha pogut tenir el governador civil de Girona per a prendre aquesta mesura (10.X.1907); al ministre de Foment, sobre l'estat dels estudis del pont sobre l'Ebre que ha d'enllaçar Móra d'Ebre i Móra la Nova (19.X.1908).

Precs: al ministre d'Instrucció Pública per tal que impulsi amb urgència l'educació popular a Espanya, creant un professorat que respongui a aquestes necessitats convenientment dotat, així com que procuri allunyar el perill que la Junta de la Classes Passives del Magisteri es trobi sense fons amb què atendre les seves obligacions (13.VII.1903); al ministre d'Instrucció Pública per tal que adopti les disposicions pertinents per a posar remei al desacord que sol existir en moltes escoles entre els mestres i auxiliars (17.XI.1903); al ministre de la Governació, per tal que aporti els documents relatius als esdeveniments esdevinguts a Sueca el dia de l'elecció municipal (17.XI.1903); al president del Consell de ministres, per tal que posi sota la seva protecció una instància del Magisteri primari (21.XI.1903); al ministre de la Governació, per tal que manifesti si són certes les notícies relatives a la malaltia de la lepra publicades en la premsa i adopti mesures per tal de prevenir la seva propagació i al ministre d'Instrucció Pública, per tal que estimuli el zel de les Universitats dels districtes afectats per aquesta malaltia en el seu estudi científic (14.XI.1904); al ministre d'Instrucció pública per tal que modifiqui el sistema actual de provisió de les escoles primàries (19.XI.1904); al ministre d'Hisenda, per tal que inclogui en el pressupost la quantitat necessària per a satisfer els deutes amb els mestres de primera ensenyança de diverses

províncies (13.XI.1905); al ministre de Foment per tal que es construeixi aviat una carretera de Falset a Gratallops (19.XII.1905); al ministre de Foment sobre el pas de nivell de la Florida en el ferrocarril del Nord (29.I.1906); al ministre de Foment, que acceleri l'expedient relatiu a una carretera de la província de Tarragona (19.I.1906); al ministre d'Instrucció pública, que procuri que en el nou pressupost no quedin insuficientment dotats alguns serveis d'instrucció, sobretot de primària, que augmenti la quantitat per a la reforma i construcció d'edificis escolars; que augmenti el nombre d'escoles i que procuri millorar la dotació dels mestres (22.III.1906); al president del Consell de ministres sobre la celebració del centenari de la guerra de la Independència (23.X.1906); al ministre d'Hisenda, que estudiï l'expedient instruït per a concedir una crecuda indemnització a la Companyia arrendatària de consums de Tarragona i el remeti a la Cambra (6.XI.1906); al ministre de Foment per tal que disposi que les empreses de ferrocarril posin calorífers en els cotxes de segona i tercera classe; i a la del Nord per tal que construeixi un pont sobre el pas a nivell de la Florida (13.XI.1906); al president del Consell de ministres per tal que creï escoles noves i fomenti la construcció d'edificis escolars; que millori les condicions del professorat, sobretot el de primera ensenyança, i que prengui les mesures necessàries per tal que no hi hagi escoles abandonades (10.XII.1906); al ministre de Foment, que comprovi si s'han acomplert les seves ordres relatives a posar calorífers en els cotxes de segona i tercera classe (10.XII.1906); al ministre d'Hisenda que procuri que es pagui aviat allò que es deu als mestres de Tortosa (22.I.1907); al ministre de Foment, sobre la necessitat que la Festa de l'arbre tingui un caràcter educatiu, i anuncia una interpellació (24.V.1907); al ministre d'Instrucció pública, per tal que trameti nota de les quantitats que es deuen als mestres d'instrucció pública i Escoles Normals (27.V.1907); al ministre d'Instrucció pública sobre la rebaixa del sous a alguns mestres (28.VI.1907); al ministre d'Instrucció pública, que activi els expedients pendents sobre dispensa dels impediments físics que puguin tenir les persones dedicades al magisteri públic (10.X.1907); al ministre d'Instrucció pública, que les oposicions a escoles de mestres de nens i nenes, com a

mínim les dotades amb sous de 2.000 ptes. es realitzin en les capitals on hi hagi Escoles Normals, en comptes de fer-se com fins ara a Madrid (25.X.1907); al ministre de la Governació, que enviï socors a la província de Tarragona per posar remei als danys causats per les inundacions i examini la conducta d'alguns funcionaris locals d'aquella província (25.X.1907); al ministre de Foment, sobre l'estat del projecte o treballs del pont sobre el riu Ebre que ha d'unir Móra la Vella i Móra la Nova (25.X.1907); al Govern, per tal que adopti les mesures necessàries per tal d'evitar la repetició de catàstrofes ferroviàries com la del 25 de novembre; al ministre de Foment, que inspeccioni totes les obres dels ferrocarrils i castigui les faltes que trobi; i al ministre de Gràcia i Justícia per tal que estimuli el zel dels Tribunals perquè en casos com en el de Cambrils procedixin amb tota diligència (26.XI.1907); al ministre de Fomento o, si no, al de la Governació, que posi remei a les deficiències del servei de Correus en la línia València a Tarragona (29.XI.1907); al ministre d'Instrucció Pública, que es paguin el més aviat possible als mestres d'adults els havers corresponents per personal i material (24.I.1908); al ministre de Foment, que recordi a les empreses de ferrocarrils l'obligació de posar calorífers en els cotxes de segona i tercera classe (24.IV.1908); al ministre de la Governació, que estimuli a la Diputació de Càceres per tal que pagui allò que deu als mestres d'aquella província per augment gradual (8.V.1909); al ministre d'Hisenda, que ordeni el pagament d'allò que es deu per material d'adults de l'any 1907 (8.V.1909); n'anuncia un al ministre d'Hisenda sobre la formació del cadastre (4.VI.1909).

Intervencions en projectes de llei: establint la forma de remuneració i inversió per serveis de sanitat interior (5.III.1906); projecte de llei sobre la formació del cadastre a Espanya (22.III.1906); llibre I del projecte de llei relatiu al règim de l'Administració local (20.IV.1909). Presentà esmenes, amb Labra, al Pressupost de despeses d'Instrucció Pública i Belles Arts de 1904, 1907 (segon torn en contra, 28.XII.1906) i 1909.

Intervencions; sobre l'atemptat anarquista de Barcelona, en unes manifestacions de Pío Gullón (19.XI.1904); sobre paraules pronunciades en l'altra Cambra i mitjans que els generals tenen per a defensar-se dels

atacs que se'ls dirigeixin en el Parlament (6.XI.1905); sobre les quantitats de què disposa el delegat de la província de Tarragona (18.XI.1905); sobre el Consell d'Instrucció Pública, en una interpel·lació d'Allendesalazar (21.XI.1905); sobre política pedagògica, en què s'associa a una interpel·lació d'Aramburu (5.XII.1905); sobre els fets d'Alcoi (30.I.1906); sentiment per la desgràcia de les mines de Courrières (13.III.1906); títols acadèmics adquirits per espanyols a l'estranger (12.XI.1906). Projecte de llei d'emigració (17.X.1907); acte d'arriar-se la bandera catalana en una societat de Santiago de Chile per ordre del ministre representant d'Espanya, en manifestacions de Rusiñol (9.XI.1907); manifestacions sobre fets esdevinguts en els voltants de la Universitat de Barcelona (16.XI.1907); sobre els domassos en els balcons de l'Ajuntament de Barcelona el 23 de gener, en pregunta de López Muñoz (24.I.1908); sobre instrucció pública, en una interpel·lació de Cavestany (5.II.1908); rebuda en l'Havana a l'oficialitat i tripulació de la corbeta Nautilus, en un prec de Peris Mencheta (20.VII.1908). Impost sobre la taronja transportada en naus estrangeres (10.XII.1908); sobre el ferrocarril València a Madrid i València a Alacant i la protecció a l'agricultura (10.XII.1908); sobre llibres de text, en un prec de Polo (24.V.1909).

Notes

1. Sobre els partits republicans catalans: Isidre Molas (ed): *Diccionari dels partits polítics de Catalunya*. Segle XX. Barcelona (Enciclopèdia Catalana), 2000; 383. Segueix essent una obra d'utilitat: Santiago Albertí: *El republicanisme català i la Restauració monàrquica (1975-1923)*. Barcelona (Albertí editor), 1972; 530. Pel que fa al període immediatament anterior: Àngel Duarte: *El republicanisme català a la fi del segle XIX*. Vic (Eumo editorial), 1987; 192. Sobre el Partit Republicà Radical, cf. Joan B. Culla i Clarà: *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*. Barcelona (Curial), 1986; 495. Per a les províncies de Tarragona i Lleida, cf. Joaquín M. Molins: *Elecciones y partidos políticos en la provincia de Tarragona. 1890-1936*. 2 vols. Tarragona (Publicacions de la Diputació de Tarragona), 1985; 203 i 137; i Conxita Mir: *Lleida (1890-1936): caciquisme polític i lluita electoral*. Barcelona (Publicacions de l'Abadia de Montserrat), 1985; 778 p. Sobre el Senat en el

- primer quart del segle XX: Francisco Acosta Ramírez: *La cámara elitista: el Senado español entre 1902 y 1923*. Córdoba (Ediciones de la Posada-Ayuntamiento de Córdoba), 1999; 241.
2. Joan Sol i Ortega (Reus 2 desembre 1849-Barcelona 21 agost 1913). Advocat de Barcelona que des de 1883 dirigí el Partit Republicà Progressista. Fou regidor de l'Ajuntament de Barcelona entre 1885 y 1899, càrrec que repetí en 1896. En 1893 fou elegit diputat per Unió Republicana, així com en 1898 i 1899, anys en què adquirí una gran notorietat ciutadana. Fou derrotat en les eleccions de 1901 i 1903, i en els de 1907, en tant que candidat antisolidari; en aquest mateix any fou elegit senador per Guadalajara. Més tard, en 1908, en les eleccions parcials de Barcelona serà elegit diputat de la candidatura radical, En 1910 fou elegit diputat republicà per Màlaga, acta que acceptà, Tenerife i Barcelona.
 3. Els discursos necrològics realitzats en el Senat com a conseqüència del seu traspàs foren significatius de la consideració que li dispensaven els altres senadors, molt per sobre del nombre dels senadors que liderava. Alejandro Groizard, el president de la Cambra, li destinà una àmplia i elogiosa referència, en què posà de relleu com en 1909 s'havia apartat d'Unió Republicana i com s'havia mantingut com a líder dels republicans sense una referència partidista. Més significatiu encara fou el discurs elogiós de Sánchez de Toca, el cap dels conservadors, qui trencà el costum establert en les dues darreres Corts segons el qual només el president intervenia en els records necrològics. El Marquès d'Alhucemas, ministre de la Governació, s'afegí també als parlaments i esmentà com, malgrat la ideologia republicana, Canalejas li havia ofert ser ministre d'Instrucció Pública, oferiment que Labra declinà per raons ideològiques. (*Diario de las Sesiones de Cortes. Senado*, 19-IV-1918).
 4. Una confirmació d'aquesta força la podem trobar el 1916, en l'única ocasió en què els republicans es presentaren en solitari a Tarragona, és a dir al marge i en contra de l'encasellat: el seu candidat Joan Pich i Pon obtingué 93 vots, és a dir un 42,8% dels vots emesos; o en 1921 en què Josep A. Mir i Miró en tragué 59, és a dir un 26,8% dels 220 electors, tot i que Pich i Pon anava en el tiquet encasellat.
 5. Sobre el Partit Reformista, cf. Manuel Suárez Cortina: *El reformismo en España*. Madrid (Siglo XXI), 1986; 340.
 6. M. Suárez Cortina: *El reformismo en España*; 276. L'esmentat Llari, Antoni Pou Reus (Balears), Enrique Corujedo Fernández (Oviedo), Adolfo González Posada y Biesca (Oviedo), Luis de Hoyos Sáinz (Santander), Vicente Álvarez Rodríguez-Villamil (Alacant), Tomás Elorrieta Artaza (León).
 7. F. Acosta Ramírez: *La cámara elitista*; 240.
 8. També Andrés Martínez Vargas (Barbastro 1861-Barcelona 1948), catedràtic de Medicina de Barcelona i ex-rector de la Universitat de Barcelona. Lligat a Unió Republicana i a l'Escola Moderna, com Odón de Buen i Hermenegildo Giner de los Ríos se situava en el radi d'influència de la Institución Libre de

- Enseñanza. A finals de la segona dècada del segle XX abandonà el Partit Radical per situar-se en l'òrbita liberal i de la Unió Monàrquica Nacional quan fou elegit senador per Osca en maig de 1922 i en 1923.
9. Joan Esplugas Moncusí (Barberà de la Conca 1857-Barberà de la Conca 1927). Senador electe per Tarragona el 1907. Propietari agricultor que impulsà la primera bodega cooperativa a Barberà. Vinculat amb el republicanisme federal catalanista, s'incorporà més tard a la UFNR. Havia estat alcalde de Barberà (1888). Fou diputat republicà nacionalista per Valls en 1918.
 10. Pau Font de Rubinat (Reus 5 octubre 1860-Reus 4 desembre 1943). Senador electe per Tarragona en les eleccions complementàries de 6 de desembre de 1908. Era un destacat propietari i bibliòfil. El 1907 era el soci núm. 5 del Foment Republicà Nacionalista de Reus, fusió de la Lliga Catalanista i del Centre Republicà Democràtic Federalista. Havia estat un dels iniciadors del primer catalanisme a Reus, d'on havia estat alcalde (1899). Per bé que Julio i Joaquín Gómez Bardají i José Ortiz de Burgos: *Anales parlamentarios. Cortes de 1907. Segunda legislatura. 1908 a 9*. Madrid (s.e.), 1910, el classifica com a solidari regionalista; creiem més ajustada la seva inclusió com a solidari republicà. El 1932 fou candidat al Parlament de Catalunya per Acció Catalana. Cf. Pere Anguera: *Pau Font de Rubinat (Reus 1860-1942). Vida i actuacions d'un bibliòfil catalanista*. Reus (Museu Comarcal Salvador Vilaseca), 1997; 97.
 11. Pere Cobos Roa (Torquemada, Palència, 22 maig 1858-Tarragona 6 abril 1914). Industrial que tenia una fàbrica d'electricitat a Jaén ("Cobo y cia"). Seguidor de Salmerón i d'Unió Republicana. En 1909 havia estat elegit regidor de Tarragona i des del 13 abril 1910 fins a l'1 gener 1912 alcalde de la ciutat.
 12. Francesc Suñer Capdevila (Roses 1837-Montevideo 1916). Metge republicà federal. Havia estat diputat el 1869 i vicepresident de la Diputació de Barcelona el 1871 i 1873. Era el germà petit de l'ex-diputat i ex-ministre Francesc Suñer i Capdevila (la coincidència de noms portà a que fos conegut com el "menor"). Havia estudiat a Barcelona i havia estat redactor de *El Ampurdanés* abans de 1874, any en què marxà a Uruguai, on tingué la càtedra de Fisiologia (1876) i fou degà de la Facultat de Medicina (1877). Retornat l'any següent a Catalunya, en 1889 s'instal·là definitivament a Montevideo, on residia quan fou elegit. Era partidari del positivisme i tenia fama d'anticlerical, fama que en part li venia del seu germà. L'acta de senador no li fou aprovada per no aportar els documents que acreditaven que gaudia de les condicions legals; de tota manera fou inclòs novament en la candidatura solidària de les eleccions parcials a diputats per Barcelona de 1908, però no resultà elegit.
 13. Eligio de Mateo Sousa: *Memorias de un republicano español*. México (Gernika), 225-227.
 14. Odón de Buen: *Mis memorias (Zuera 1863-Toulouse 1939)*. Zaragoza (Institución Fernando el Católico. CSIC), 2003; 113. Albert I de Mònaco fou un dels impulsors de l'oceanografia. Cf. Antonio Buj, en "Revista bibliográfica de

geografía y ciencias sociales”, vol. IX, núm. 542 (2004).

15. M. Suárez: *El reformismo en España*; 138-139.